

Олександр Яковлев

**ДІАЛОГ КУЛЬТУР ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ПРОСТОРУ**

У статті досліджено феномен діалогу культур як важливого чинника розвитку національного культурно-мистецького простору. Доведено необхідність дослідження проблеми діалогу культур в умовах суперечливих, кризових процесів, що протікають у сучасному суспільстві, коли діалог служить важливим фактором збереження культурних надбань та людства взагалі. Наведено приклад міжнародної діалогічної взаємодії наукової культурно-мистецтвознавчої думки та мистецтва у рамках симпозиуму “Україна–Польща: діалог культур” (Україна, Київ, 2018 р.).

Ключові слова: культура, діалог, діалог культур, культурно-мистецький простір, глобалізація.

Александр Яковлев

**ДИАЛОГ КУЛЬТУР КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ
НАЦИОНАЛЬНОГО КУЛЬТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОСТРАНСТВА**

В статье исследован феномен диалога культур как важный фактор развития национального культурно-художественного пространства. Доказана необходимость исследования проблемы диалога культур в условиях противоречивых, кризисных процессов, протекающих в современном обществе, когда диалог служит важным фактором сохранения культурного достояния и человечества вообще. Приведен пример международного диалогического взаимодействия научной культурно-искусствоведческой мысли и искусства в рамках симпозиума “Украина–Польша: диалог культур” (Украина, Киев, 2018 г.).

Ключевые слова: культура, диалог, диалог культур, культурно-художественное пространство, глобализация.

Alexander Yakovlev

**DIALOGUE OF CULTURES AS A FACTOR OF THE DEVELOPMENT
OF NATIONAL CULTURAL AND ART SPACE**

The importance of studying the dialogue of cultures is a consequence of the contradictory, crisis processes of modern society, when the main condition for tolerant conflict resolution is dialogue as a factor for reconciliation of different interests, which is increasingly an important condition for the existence of civilization and humanity in general.

The purpose of the article is to explore the conceptual field of the dialogue of cultures as an important factor in the development of the national cultural and art space.

Culture is a field of interaction and it remains the same at all stages of its existence. The existence of a culture requires interaction because any new phenomenon in culture arises at the junction, in the borderline situation. Just as in science new discoveries are made at the intersection of sciences, and the development of one culture is carried out in conjunction with other cultures. Culture is largely determined by communication, because interaction is the development, expansion, which involves the exchange, enrichment, transformation.

Cultures are multifaceted, and there will be no full dialogue and interaction between them, if they are considered beyond their unity. The culture of dialogue is based on the understanding and recognition of the unity of the diversity of cultures. There are many different cultures in the world, and

these cultures are somehow interconnected, that is, they form a certain unity. At the same time, their diversity is also important because it is at the heart of any development.

The dialogue implies, on the one hand, the separate existence of cultures, and, on the other hand, their interpenetration and full-fledged interaction. With the preservation of identity and independence, the dialogue involves recognition of the diversity of cultures and the possibility of another variant of cultural development.

Globalization is the most noticeable, important and fundamental phenomenon of our time. At the same time, the modern world is becoming more universal, becoming a kind of global integrity, and at the same time, our era is characterized by the activation and strengthening of distinctive, national elements of culture. Each culture is opposed by different vectors: universal and local, national and international, high and low, elitist and massive.

Today, mass Western culture acts as a means of unifying behavior across the globe. There are changes in the social, political, economic, spiritual foundations of people's lives. Significant influence on the formation and development of man is given by the co-evolution of sociobiological and socio-cultural environments. Modern man is the fruit of a long interaction of the coevolution of these environments. Historical dynamics of socio-cultural processes has become one of the essential reasons for the creation of the diversity of cultures and civilizations.

An international symposium "Ukraine-Poland: Dialogue of Cultures" (P. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine and the Polish Academy of Sciences – Kyiv, April 19–21, 2018) became an example of the dialogic interaction of the scientific cultural and art studies of the two countries. The directions of the symposium were: the joint work of Ukrainian and Polish composers in the historical context; the achievements of contemporary Ukrainian and Polish composers and scholars; traditions and innovations in artistic creativity.

National culture does not arise separately, but in interaction with other cultures. The necessary law of its existence is a constant appeal to the experience of other cultures. On this basis, we can conclude that culture is a field of interaction at all stages of its existence, both at the stage of formation, and at the stage of functioning and development.

Key words: *culture, dialogue, dialogue of cultures, cultural and art space, globalization.*

Сучасна культура перебуває у стані пошуку загальних цінностей, які, з одного боку, висловлюють єдність інтересів різних культур, а з іншого – відображають їх унікальність та неповторність. Інтенсифікація міжкультурної взаємодії, активний взаємний обмін матеріальними і духовними цінностями, формування глобальної культури, при одночасному посиленні значущості національних культур, актуалізували проблеми діалогу культур, міжкультурного дискурсу.

Необхідність дослідження проблеми діалогу культур – наслідок суперечливих, кризових процесів, що протікають у сучасному суспільстві, коли головною умовою толерантного вирішення конфліктних ситуацій є діалог як фактор узгодження різних інтересів, який дедалі частіше служить важливою умовою існування цивілізації та людства взагалі.

У науковій літературі існує значна кількість публікацій з проблематики діалогу культур. Ці питання розглядають у різноманітних дисциплінарних ракурсах: у дослідженнях з філософії, культурології, соціології, філософської антропології, естетики, мистецтвознавства. Ідея діалогу сягає своїм корінням в античну епоху – філософія Сократа, Платона й Арістотеля має принципово діалогічну природу. Провісниками сучасного філософського діалогізму прийнято вважати Л. Фейєрбаха, С. К'єркегора [6] з його теологічним діалогом та Ф. Ніцше [7]. У ХХ столітті проблематика діалогу культур і міжкультурного дискурсу набуває самостійного значення.

Над концептуалізацією поняття "діалог" працював М. Бахтін [1], котрий розумів його як універсальний метод дослідження не тільки людської особистості, а й культури. Праці М. Бахтіна стали основою створення нового напрямку в культурософії – "школи діалогу культур", до якого можна віднести відомого російського вченого В. Біблера [2; 3]. Велике значення для осмислення особливостей діалогу культур у різних аспектах мають також роботи К. Берка,

М. Бубера [4], Г. Зедельмаєра, М. Кагана [5], О. Самойленко [8] та інших, в яких проаналізовано взаємодії художніх традицій загалом.

Мета статті – висвітлити концептуальне поле діалогу культур як важливого чинника розвитку національного культурно-мистецького простору, обґрунтувати необхідність дослідження проблеми діалогу культур в умовах суперечливих, кризових процесів, що протікають у сучасному суспільстві.

Діалог – багатозначний термін. Як уже наголошено, він виник в епоху античності та означав розмову, суперечку, обмін думками між двома або кількома індивідами. Згодом його значення стало ширшим: не тільки спілкування людини з людиною, а й спілкування з різними “текстами”, а через них – з усім світом буття: спілкування зі самим собою, зі своєю думкою, своїм внутрішнім світом, взаємодія соціокультурних світів, діалогічність у сфері науки і мистецтва, етноконфесійні взаємини та інше.

У мозаїчній ситуації постмодерну все це продукує різні песимістичні й оптимістичні прочитання шансів породження та підтримки міжкультурного діалогу. В середині течій постмодернізму існують теоретики, які вважають можливим досягнути мову іншої культури, й автори, котрі дотримуються протилежних поглядів, що передбачають непроникненість у них іншокультурного партнера.

Діалог передбачає спілкування, але ці поняття не тотожні: не завжди спілкування є діалогом. У “діалозі культур” ідеться про діалогічність самої істини (краси, добра), про те, що розуміння іншої людини передбачає взаєморозуміння “Я – ти” як онтологічно різних особистостей, котрі володіють актуально чи потенційно різними культурами, логіками мислення, різними смислами істини, краси, добра. “... Діалог, який розуміється в ідеї культури, – це не діалог різних думок або уявлень, це – завжди “діалог різних культур”” [3, с. 299]. Таким чином, діалог культур і є їх взаємодія. Він становить різновид міжкультурної взаємодії, яка передбачає активний обмін змістом культур-контрагентів при збереженні ними своєї самобутності. Діалог культур, таким чином, – це умова розвитку культури.

Культура – це поле взаємодії, і вона залишається такою на всіх етапах свого існування – як на етапі становлення, так і на етапі функціонування та розвитку. Для існування культури необхідна взаємодія тому, що будь-яке нове явище в культурі виникає на стикові, у прикордонній ситуації. Подібно до того, як у науці нові відкриття роблять на стику наук, так у одна культура розвивається у взаємодії з іншими культурами. Культура багато в чому визначається комунікацією, оскільки взаємодія – це розвиток, розширення, що передбачає обмін, збагачення, трансформацію.

Розвинена культура має багато образів, і чим складніша та різноманітніша культура, тим більше смислів вона в собі втілює. Різноманіття робить культуру певною ємністю смислів. Культура існує на основі, зрозуміло, не фізичної і навіть не соціальної, а духовної енергії, яка генерується тільки в просторі сенсу, який, своєю чергою, є тим, що підживлює культуру, наділяє і збагачує її енергією [2, с. 19].

Культури багатогранні, й не буде повноцінного діалогу і взаємодії між ними, якщо розглядати їх поза їхньою єдністю. Культура діалогу будується на розумінні та визнанні єдності різноманіття культур. У світі є безліч різних культур, і ці культури якимось пов’язані між собою, тобто становлять певну єдність. Абсолютно зрозуміло, що єдність культур бажана, оскільки сучасне людство зіткнулося з проблемами, які стосуються всіх людей без винятку. Разом з тим їхня різноманітність теж важлива тому, що вона лежить в основі будь-якого розвитку. Повна культурна гомогенізація була б загрозою майбутньому. Але за всього різноманіття різні культури єдині у своїй суті, їх єдність здійснюється через їхнє різноманіття.

Діалог передбачає, з одного боку, відокремлене існування культур, а з іншого – ще й їхнє взаємопроникнення і повноцінну взаємодію. При збереженні самобутності й самостійності діалог передбачає визнання різноманітності культур і можливість іншого варіанта розвитку культури. В основі дискурсу діалогу лежать ідеї плюралізму і толерантності [2, с. 21].

Таким чином, взаємовплив і взаємопроникнення культур є наслідком непрямой взаємодії, діалогу культури зі собою як діалогу “свого” та “чужого” (має подвійну природу).

Суть діалогічності – в продуктивній взаємодії суверенних позицій, що становлять єдиний і різноманітний смисловий простір і спільну культуру.

Діалогічні відносини, перенесені в духовно-культурну сферу, відкривають найширші можливості для міжкультурного спілкування, але в них може бути деяка небезпека, пов'язана з потенційною можливістю стерти кордони та відмінності між культурами, які беруть участь в діалозі, і тим самим позбавити його основної умови – необхідності прагнення культур до самоідентифікації, маніфестації своєї унікальності, самобутності. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування адекватної культурної політики, яка за можливістю чітко визначала б відносини в міжкультурному діалозі.

Глобалізація є найпомітнішим, важливим та фундаментальним явищем сучасності. Одночасно сучасний світ все більше універсалізується, набуває вигляду глобальної цілісності, і, в той же час, наша епоха характеризується активізацією та посиленням самобутніх, національних елементів культури. Таким чином, об'єктивно функціонуючий простір діалогу культур є діалектично подвійним утворенням. У кожній культурі протидіють різні вектори: універсальне і локальне, національне та інтернаціональне, високе і низьке, елітарне і масове.

Сьогодні масова західна культура служить засобом уніфікації поведінки на всій Земній кулі. Відбуваються зміни соціальних, політичних, економічних, духовних основ життєдіяльності людей. Якщо основним досягненням західної цивілізації визнавали індивідуалізацію людини – формування вільного, автономного та відповідального індивіда, то нині автономний індивід майже витіснений масовим індивідом суспільства споживання. За допомогою масової культури формуються не тільки іміджі і стереотипи, а й спосіб життя в цілому, ідентифікаційні моделі та світоглядні установки, уніфікована ментальність. Людина є самоорганізуючим породженням еволюційної взаємодії і взаємопроникнення біологічної та соціальної форм матерії, а також – взаємодії наших тілесних і духовних начал в динаміці часу й інформації. Істотно впливає на становлення і розвиток людини коеволюція соціобіологічних і соціокультурних середовищ. Сучасна людина є плодом тривалої взаємодії коеволюції цих середовищ. Історична динаміка соціокультурних процесів стала однією з істотних причин породження різноманіття культур і цивілізацій.

Прикладом діалогічної взаємодії наукової культурно-мистецтвознавчої думки двох країн став міжнародний симпозіум “Україна–Польща: діалог культур” (НМАУ імені П. І. Чайковського та Польська Академія Наук: Київ, 19–21 квітня 2018 р.). Напрямами роботи симпозіуму стали: спільний доробок українських і польських композиторів у історичному контексті; здобутки сучасних українських та польських композиторів і науковців; традиції та новачі у художній творчості. У програмі симпозіуму були й різні творчі заходи з орієнтацією на діалог культур Україна–Польща: концерти, нотні, книжкові та художні виставки.

Таким чином, необхідність дослідження проблеми діалогу культур є наслідком суперечливих процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві, коли головною умовою співіснування людства є діалог між культурами з його іманентною спрямованістю на рівність і партнерство, забезпечення культурної стабільності, збереження цивілізації взагалі.

Як свідчать дослідження питань взаємодії культур, зміст і результати різноманітних міжкультурних контактів багато в чому залежать від спроможності їх учасників розуміти один одного і досягати згоди, яка головним чином визначається етнічною культурою кожної з взаємодіючих сторін, психологією народів, провідними цінностями, котрі панують у тій чи іншій культурі. В основі дискурсу діалогу культур – дві ідеї: ідея культури як поля взаємодії та ідея єдності різноманіття культур.

Національна культура виникає не відокремлено, а у взаємодії з іншими культурами. Необхідним законом її існування є постійне звернення до апробованого досвіду інших культур. У закритій системі, як стверджує синергетика, зростає ентропія – міра безладу, а для того, щоб існувати та бути стійкою, система повинна залишатися відкритою. Якщо культура стає замкненою, то це посилює в ній деструктивні елементи, навпаки, взаємодія з іншими культурами розвиває та зміцнює в ній творчі засади. На основі цього можна зробити висновок, що культура – це поле взаємодії на всіх етапах свого існування – як на етапі становлення, так і на етапі функціонування й розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет / М. Бахтин. – Москва : Художественная литература, 1975. – 504 с.
2. Библер В. С. Культура. Диалог культур (опыт определения) / В. С. Библер // Вопросы философии. – Москва, 1989. – № 6. – С. 18–27.
3. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры. Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – Москва : Политиздат, 1991. – 412 с.
4. Бубер М. Я и Ты / [ред В. И. Мудрагеи; пер. Н. Файнгольда]. – Москва, 1992. – 168 с.
5. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. – Санкт-Петербург : Петрополис, 1996. – 414 с.
6. Кьеркегор С. Жизнь. Философия. Христианство / [сост. и пер. с англ. И. Басс]. – СПб. : Дмитрий Буланин, 2004. – 243 с.
7. Ніцше Ф. Людське, надто людське: Книга для вільних умів / Ф. Ніцше // Ф. Ніцше. Повне зібрання творів. – Т. 6 / [пер. з німецької К. Котюк]. – Львів : Астролябія, 2012. – 408 с.
8. Самойленко О. І. Музичний світ української діаспори: сучасна культурологічна концепція / О. І. Самойленко // Мистецтвознавчі записки. – 2014. – Вип. 25. – С. 360–366.

REFERENCES

1. Bakhtin, M. (1975), *Voprosy literatury i estetiki. Issledovaniya raznykh let* [Questions of literature and aesthetics. Studies of different years], Moscow, Khudozhestvennaya literatura. (in Russian).
2. Bibler, V. S. (1989), Culture. Dialogue of cultures (experience of definition), *Voprosy filosofii* [Questions of philosophy], Moscow, no. 6, pp. 18–27. (in Russian).
3. Bibler, V. S. (1991), *Ot naukoucheniya – k logike kul'tury. Dva filosofskikh vvedeniya v dvadtsat' pervyy vek* [From the study of science to the logic of culture. Two philosophical introductions in the twenty-first century], Moscow, Politizdat. (in Russian).
4. Buber, M. (1992), *Ya i Ty* [Me and you], editor V. Mudragei; translation by N. Fayngold, Moscow. (in Russian).
5. Kagan, M. S. (1996), *Filosofiya kul'tury* [Philosophy of Culture], St. Petersburg, Petropolis. (in Russian).
6. K'еркегор, S. (2004), *Zhizn'. Filosofiya. Khristianstvo* [Life. Philosophy. Christianity], compiler and translation from English I. Bass, St. Petersburg, Dmitriy Bulanin. (in Russian).
7. Nitsshe, F. (2012), Human, too human: Book for free minds, *F. Nitsshe. Povne zibrannia tvoriv. – T. 6* [F. Nietzsche A complete collection of works, Vol. 6], translated from German K. Kotyuk, Lviv, Astroliabiia. (in Ukrainian).
8. Samoilenko, O. I. (2014), Musical world of Ukrainian diaspora: modern culturological concept, *Mystetstvoznavchi zapysky* [Art Studies Notes], Iss. 1, pp. 360–366.

УДК 78.071+792.071

Марія Кирея

ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ БОГДАНА АНТКІВА:
ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ДИСКУРС

У статті проаналізовано діяльність Богдана Антківа в історіографічному дискурсі, базуючись на працях мистецтвознавців, культурологів і краєзнавців. Охарактеризовано творчий доробок діяча, простежено його мистецьке зростання в контексті становлення музично-театрального мистецтва Галичини. Висвітлено музичну, театральну, композиторську та диригентську діяльність Б. Антківа.

Ключові слова: Богдан Антків, Галичина, мистецтво, музика, театр, культура.